

ЯК ПРАВИТИ СВЯТУ ЛІТУРГІЮ

ПРАКТИЧНІ ВКАЗІВКИ СВЯЩЕНИКАМ
ПРИ БОГОСЛУЖЕННІ.

ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

1952

Вінніпег.

Подані тут вказівки благословляю до вжитку.

† ІЛАРІОН,

Митрополит Вінніпегу і всієї Канади.

25 грудня 1951 року.

— 3 —

I.

В С Т У П.

Свята Літургія, як найважливіша Служба Божа, на якій виконується Таїнство з Таїнств, цебто Свята Євхаристія, найбільше розроблена та вияснена, щодо її зовнішнього виконання. Але все таки практичне виконання її не є однакове не тільки по різних Православних Церквах, але і в окремих Священиків тієї ж саме Церкви. Так, бачимо різні обряди та різні літургічні дії навіть в одній Українській Церкві в різних краях: на Київщині, Волині, Поділлі, Буковині, Галичині.

У цьому нема нічого дивного, — це річ, здавна відома по всіх Християнських Церквах світу, бо головне завжди зміст, а не змінна форма: “Буква убиває, а дух животворить” навчає Апостол Павло (2 Кор. 3.6). Та й 8-ме Правило III Вселенського Собору 431-го року дозволяє кожній Церкві зберігати належні їй давні права та звичаї. А св. Василій Великий 1-им своїм Правилем благословляє: “Належить іти за звичаєм кожної землі”.

Ось тому нема нічого ненормального і в тому, що і в Українській Греко-Православній Церкві в Канаді не раз бачимо відмінні церковні звичаї та різні церковні священнодії, різні напиви і в Службах Божих, і в виконанні Таїнств. Бачимо це, бо ж Священики в Канаді поприходили з різних Церков, і поприносили різні звичаї з Галичини, з Буковини, з Волині, з Наддніпрянщини й ін. земель.

Усі церковні звичаї освячені часом, і їх не

можна раптово ламати або прилюдно осуджувати, бо до них всіх сильно позивали побожні вірні, яким кожна зміна була б помітним ударом. І треба шанувати всі народні церковні звичаї, раз вони не йдуть проти Догм нашої Віри.

Останнього часу, коли до Канади приїхали вірні та Священики з Наддніпрянщини, вони привезли з собою також і свої церковні напиви, — напиви українські і їм рідні, до яких вони позивали ще з малих літ. У Канаді панують напиви “галицькі”, — також українські, до яких вірні також позивали. Обидва ці напиви — свої українські, і їх треба однаково шанувати.

Звичайно, ці обрядові та церковні розбіжності не повинні бути занадто великими, занадто разячими, і тому видаємо оці практичні вказівки при Богослуженні, щоб вони були керованими для Священика. Уже вони стануть початком єдності в відправі Богослужб усїєї нашої Церкви.

Подаємо, звичайно, не повний опис належного Чину, а тільки все найголовніше й найпотрібніше, — решта знайдеться серед вказівок по Службениках. Подані тут вияснення, це головню відповіді на ті запитання, які ставили мені наші Священики під час моїх Канонічних Візитацій та Священичих Конференцій.

Дияконських дій не подаємо тут, бо Дияконів в належному числі Канада ще не має, та й не в силі матеріально утримувати їх, бо Громади частіше малі. Але де Громади спроможні, там вони можуть мати й Диякона.

Що взяте тут у лапки (“ ”), те наводиться дослівно з загально прийнятого Службеника, і воно йде з глибокої давнини.

Багато належних вказівок подається в Молитовнику “Слово Істини”, Вінніпег, 1950 р.

Там же подана й Літургія Св. Івана Золотоустого в новому виправленому перекладі Митрополита Іларіона; в ньому зазначено також, в яких місцях вірні можуть сидіти під час Літургії. Подано багато вказівок, як служити при Архиерейській Літургії.

Зазначу ще тут, що вдавнину, десь у другій половині XVII-го віку складено було “Ізвістіє Учительное”, яке подавало Священикові багато належних вказівок, як готуватися до Св. Літургії, і як її служити, і взагалі про священиче життя. Складене було це “Ізвістіє” в Україні, а незабаром виправили його мову й видрукували в Москві. Зробив це чернець Євфимій, за вказівками славного українського вченого ієромонаха Єпифанія Славинецького († 1676). “Ізвістіє” завжди друкувалося в кінці Службеника, й набуло собі широкої популярности, ставши підручними вказівками.

Уже готуються до друку повний Требник та повний Службеник, які матимуть багато потрібних вказівок, але поки вони вийдуть, б л а г о словлю до вжитку й керування оці короткі практичні вказівки Священикам нашої Церкви.

Готуються до друку також: 1. Святе Таїнство Х р е щ е н н я; вияснення й практичні вказівки. 2. Святі Т а ї н с т в а Православної Церкви; практичні вказівки для Священиків. 3. Свята Л і т у р г і я, її історія й вияснення символічних обрядів. 4. А р х и е р е й с ь к а Служба Божа; вказівки для Духовенства. 5. Церковний К а л е н д а р і Пасхалія. 6. А п о с т о л, — читання на Неділі й Свята цілого року.

Звертаю увагу Священикам також на “Загальні правила”, вміщені далі на ст. 7—22. Правила ці подають головніші вказівки при Бого-

службі та при Пастирській праці, і я благословляю виконувати їх та керуватися ними.

Коли в якого Священика виникнули б сумнівні запитання, не охоплені цими вказівками, просимо в таких випадках звертатися до мене за в'ясненнями. Ці нові в'яснення ввійдуть до другого видання цієї книжки

† Митрополит Іларіон.

II.

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ДЛЯ СВЯЩЕНИКА.

1. У в е с ь Х р а м, Вівтар, а особливо Св. Престол та всі священні речі на ньому, а найперше Св. Антимінс мусять бути в повній чистоті та в зразковому п о р я д к о в і. Священик відповідає за це перед своїм сумлінням та перед своїм Архиєреєм, який звертає на це пильну увагу підчас своїх Канонічних Візитацій. І Священик завжди пам'ятає: "Ревність до Дому Твогого з'їдає мене" (Псалом 68.10).

2. Храм святий, і мусить бути належно п р и к р а ш е н и й, — Іконами, Хоругвами, а також квітами, рушничками й т. ін. Дбати про все це — обов'язок Священика. Особливо пильно дбає Священик про належне прикрашення Св. Престолу.

Обов'язок Священика належно заохотити Сестрицтво при своїй церкві, щоб воно горливо пильнувало про якнайкраще прикрашення Храму Божого.

3. Божественна Літургія правиться тільки в н а л е ж н о м у Св. Храмі. На правлення Літургії в іншому місці треба конче звертати пильну увагу, щоб місце було справді відповідне для цього. Не можна правити Св. Літургії в невідповідному місці.

Храм Божий святий, — про його святість треба завжди пам'ятати, і не допускати в ньому речей не побожних.

4. Православні Українські Храми з глибокої давнини конче мають І к о н о с т а с а, — в Православній Вселенській Церкві нема церков

без Іконостасу. Ось тому Священик, у якого Храм ще не має Іконостасу, мусить конче дбати, щоб Іконостас був таки поставлений.

5. В Іконостасі, праворуч за Св. Вратами, йде Ікона Спасителя, за нею південні дияконські двері, а за ними — конче Ікона того Святого, на честь кого побудований храм (це “Хр а м о в а І к о н а”). Наліво від Св. Врат Ікона Божої Матері, а за нею північні дияконські двері.

6. Ж е р т в и н и к звичайно знаходиться зліва від Св. Престолу, цебто при північній стіні Св. Вівтаря.

7. “Тільки посвячені можуть входити до “В і в т а р я” (Лад. 10). “Нікому з мирян, (без конечної потреби) не вільно входити до середини священного Вівтаря” (VI-го Всел. Собору 69). “Жінці до Вівтаря не входити” (Лаод. 44).

Убрання Св. Престолу в інші шати робить сам Священик при допомозі церковних братчиків.

Усякі тимчасові відступлення від цього робляться тільки з благословення свого Єпископа.

8. Жодних сторонніх речей держати на Св. Престолі не вільно. Можна класти тут тільки освяченого Службника, з якого правиться дану Богослужбу. Для решти церковних книг слід мати в Вівтарі окреме місце.

Спиратися Священикові на Св. Престол при Богослуженнях забороняється.

9. Рішуче забороняється стороннім особам торкатися Св. П р е с т о л у та святих речей (Лаодик. 21).

10. Коли Священик не в священних шатах, нехай вистерігається торкатися Св. П р е с т о л у. Коли йому це потрібне, нехай зодягне Епітрахиля.

11. Кожен Антимінс конче мусить бути в особному освяченому покривалі, що зветься І л і т о н о м. У жодній церкві не держать Антимінса без освяченого Ілітона.

12. В кожному Антимінсі конче зберігається освячена невеличка антимінсна г у б к а (муса), — нею зчищаються часточки з Дискаса або збираються кришки з Антимінса. У католиків такої губки нема.

13. Кожен православний храм має за Св. Престолом т. зв. Г о р н і й П р е с т о л чи Горне Місце, призначене для сидіння чи стояння Архиерея під час читання Апостола чи Євангелії. Це невеличке підвищення на 1—1½ фута висоти біля чотирьох футів довжини, трьох футів ширини, — щоб на ньому можна було поставити крісло для Архиерея, коли він править Службу Божу.

“Треба знати, що Священику не подобає сходити на Горній Престол ані сидіти на ньому (він — для Архиерея), але сидіти з південного боку його”, на “сопрестолі”.

14. Над Горнім Престолом на східній вівтарній стіні конче висить велика З а п р е с т о л ь н а І к о н а (Святої Тройці або Ісуса Христа, напр. Моління в Гетсиманії), і зажною Богослужбою Священик певного часу кадить Горній Престол та Запрестольну Ікону. В Україні нема Храмів без Запрестольної Ікони.

15. Св. Літургія здавен-давня починається від години 9 рано, цебто починається тільки до п о л у д н я. Уже з давнини навчають, що Св. Літургію треба починати в час Зшестя Духа Святого на Апостолів. Устав наказує: “Починати Св. Літургію по полудні ніяк не можна.” Бо всяка Літургія — це остання Служба з кругу Служб того дня, що зачинається з вечора попереднього дня. І тільки в Навечір'я Різдва

Христового та в Навечір'я Богоявлення, а також у Великий Четвер та в Велику Суботу Літургія може починатися й по півдні, бо в ці дні Літургія починається Вечірнею.

А в деякі Свята, а саме: на перший день Великодня, а також на Різдво та на Богоявлення (Йордан) Відправа починається ще вдосвіта, "еще ноши сушей", — залежно від місцевих умов та від місцевої традиції.

16. Одного дня на тому самому Антимінсі можна служити тільки о д н у Літургію. "Новая Скрижаль" на основі науки Св. Отців навчає: "Священик може правити тільки одну Літургію в день, бо Христос приніс себе в жертву за нас тільки раз і вмер на Хресті тільки раз. Так само на одному Престолі того самого дня не можуть правити кількох Літургій і різні Священики".

Св. Літургію можна служити тільки на освяченому Єпископом Антимінсі.

Коли з якихсь причин не може бути відправлена Св. Літургія (напр. нема Антимінса, або Священик того дня уже правив Св. Літургію й ін.), тоді правиться т. зв. **О б і д н и ц я**.

Жодні відступлення від цього без єпископського благословення не дозволяються.

17. Священикові не вільно вносити до Св. Літургії жодних доповнень, жодних опущень, чи взагалі жодних з м і н (Афанасій про Свята, Гангр. 21. Перший 2).

18. "Т и х и х" літургічних молитов не слід Священикові читати голосно.

19. За стародавнім звичаєм, прийнятим в Українській Церкві, **п р о п о в і д ь** виголошується зараз по Євангелії, особливо коли вона на Євангельську тему. Можна її виголошувати також під час Причастя Священнослу-

жителів, або перед Відпустом, — коли більше вірних у Храмі.

Проповідь виголошується на амвоні спокійно й побожно, без зайвої жестикуляції. Зміст проповіді не може бути звернений явно проти свого парафіянина, хіба на те є крайня необхідність (Єв. Матвія 18.15), не може бути й політичного характеру.

Виголошувати проповідь в чужому храмі чи на території не своєї Парафії без дозволу відповідного Настоятеля забороняється (Правило 20-те VI. Всел. Собору).

Під час проповіді конче тримати Євангелію в руках, а при цитатах з неї конче вказувати розділ і вірша в Православній Церкві не прийнято.

До кожної проповіді Священик обов'язаний пильно підготуватись. І треба завжди добре пам'ятати, що проповідь — це прилюдний іспит Священика перед своїми вірними.

20. Священик мусить завжди пам'ятати, що його **п р о п о в і д ь** — це частина, і то важлива Богослужби. Учительство — такий же головний обов'язок Священика, як і Богослужби. Тому Священик завжди пильно готується до кожної проповіді, не жаліє на неї ані свого часу, ані свого труду. Проповідь тягнеться 15-20 минут. І треба пам'ятати, що добра проповідь притягає людей до церкви.

21. В Українській Церкві Святі (їх звуть ще Райські або Царські) **Д в е р і ч и В р а т а й** Завіса (Катапетасма) при них звичайно рідко закриваються на Літургії, — закриваються головню на Причастя Священнослужителів.

Але в Україні часто бувало й так, що виконувалися всі приписи Уставу про закриття Святих Врат та Заслони. Ці повні приписи такі:

а. Літургія починається при відкритих Райських Дверях, які зараз же перед Великою Ектенією закриваються.

б. По третій Малій Ектенії Святі Врата відчиняються на Малий Вхід,

в. і зачиняються по прочитанні Євангелії.

г. Завпокійна Ектенія, коли вона є, виголошується при відкритих Святых Вратах.

г. По виголошенні “Щоб під владою Твоєю” Св. Врата відкриваються на Великий Вхід,

д. і закриваються, коли Св. Дари перенесені й поставлені, перед Ектенією: “Доповнім молитву нашу Господеві”, і зтягується Завіса.

е. На виголошення “Щедротами Єдинородного...” Завіса відтягається, а на “Двері, двері” розкриваються й Святі Врата.

е. Перед “Святая Святим” Райські Двері зачиняються й Завіса зтягується,

ж. а по Причасті Священника Врата розкриваються й Завіса відтягується аж до закінчення Літургії.

з. По Закінченні Богослужби завжди Святі Врата закриваються, а Завіса зтягується.

Про Завісу та Святі Двері Типікон чи повний Устав у 23 розділі навчає так: “На початку Літургії З а в і с а відкривається, й буває відкрита аж по Великий Вхід. А по Вході знову зачиняється, аж поки Іерей чи Диякон виголосить: “Двері, двері”, тоді відкривається й застається відкрита до виголошення: “Святее Святим”, і тоді знову зачиняється. А по Причасті (Іерея) знову відчиняється і застається відкрита до кінця Святої Літургії, а по Відпущті зовсім закривається.

Нехай буде відоме, що С в я т і Д в е р і ніколи не відчиняються, а тільки на всі Входи

та Св. Євангелію; відчиняються також і від появи Святых Таїн (“Зо страхом Божиим...”) аж до закінчення Божественної Літургії”.

Так навчає Устав про Завісу та Св. Двері. Де вірні звикли до цього, там приписи Уставу виконують повно.

Пригадуємо, що весь Великодній (Світлий) тиждень Св. Врата не зачиняються. За українським звичаєм не зачиняються Святі Врата й тоді, коли служить Архирей, — хіба тільки на час Причастя Священнослужителів.

22. П р а в л я ч и Св. Літургію, Священик виголошує прорізно, ясно, побожно, поважно, не поспішаючи. Але й сильно зтягувати не треба, — нормально Св. Літургія правиться 2 години. Виголошувати належить в момент закінчення співу хору, щоб не було непотрібних перерв.

23. Під час усієї Відправи Священик с т о і т ь побожно при Св. Престолі, глибоко скупчений у молитві, думаючи тільки про Боже. Тільки в крайній потребі він тихо дає необхідні свої розпорядження. І треба пам’ятати, що вся Церква дивиться на Священника.

24. Звичайно Священик держить свої руки при Богослужбах пристойно, частіш — побожно навхрест зложені на грудях. У жодному разі не можна вимахувати ними, у жодному разі не можна їх класти на Св. Престол.

25. Побожно стоячи перед Св. Престолом, Священик пристойно й не поспішаючи осінює себе Х р е с н и м З н а м е н н я м й по ньому вклоняється у всіх відповідних моментах. Це робимо й на Ектеніях, особливо на Ектеніях Благальних, коли хор співає “Подай, Господи!”

По виголошенні: “Голови ваші схилить пе-

ред Господом” Священик побожно схиляє голову і проказує Молитву Головосхилення.

Часом і б'ють себе в груди при молитві, особливо при Молитві Запрічасній, наслідуючи смиренного митника, що “бив себе в груди й казав: “Боже будь милостивий до мене грішного!” (Єв. Луки 18.13. Але в Україні биття себе в груди при молитві вважається за звичай католицький).

26. У Св. В і в т а р і під час Богослужби треба уникати непотрібного ходіння. Голосні розмови у Вівтарі рішуче забороняються і під час Богослужби, і без неї: Вівтар — найсвятіша частина Храму Божого.

27. Правити яку Богослужбу чи виконувати яке Таїнство в ч у ж о м у храмі або на території не своєї Парафії без дозволу її Настоятеля забороняється (Апост. 14.15, Першого Всел. Собору 15 і 16).

28. Закладати яку н о в у церкву без благословення свого Єпископа забороняється (Апост. Прав. 31).

29. Православні християни слухають Св. Богослужби в Храмах звичайно тільки с т о я ч и. Сам Господь заповів: “Стоїте на Молитві” (Єв. Мар. 11.25), тому й І. Вселенський Собор наказав (I.20) християнам у Храмах: “Стоячи приносити Молитви Богові”. Але через людську неміч можна й сідати на Літургії в деяких місцях Відправи. У Молитовнику “Слово Істини” докладно зазначено, коли можна с и д і т и, а коли треба встати чи й стати на коліна під час Св. Літургії.

Дозволяється с и д і т и на Св. Літургії: 1. На Великій Ектенії, а на Виголошенні по ній встаємо, і стоїмо аж до Ектенії Усердної по Євангелії. 2. На Усердній Ектенії, а по Виголошенні по ній і на Ектенії за Померлих стоїмо.

3. Від Ектенії за тих, що готуються до Хрещення, і аж до Виголошення: “Щоб під владою Твоею...” можна сидіти. 4. На Благальній Ектенії по Херувимській можна сидіти до Виголошення по ній. 5. На Ектенії за освячені Дари і на Благальній Ектенії перед “Отче наш”. 6. Під час Причастя Священнослужителів. 7. Під час проповіді.

У всіх інших частинах Богослужби належить с т о я т и, а також стояти: 1. Коли Священик кадить, 2. на Виголошеннях по Ектеніях Великій, Усердній та Благальній, 3. на читання Апостола та Євангелії.

Звичайно вірні три рази стають на к о л і н а: 1. Під час Великого Входу (по відспіванні Херувимської Пісні), 2. Під час освячення Дарів і 3. під час співу “Отче наш”.

Але треба пам'ятати, що Церковний Устав не велить ставати на коліна й класти земних поклонів з дня Великодня аж до Вечірні П'ятидесятниці, а також від дня Різдва Христового по день Йордану, що наказали нам І. і VI. Вселенські Собори (I.20 і VI.90).

По прийнятті Св. Дарів причасники того дня не стають на коліна й не кладуть земних поклонів.

30. Звичайно правиться Літургія Св. Івана Золотоустого. Але 10 раз до року правиться Літургія Св. В а с и л і я В е л и к о г о, Архiepіскопа Кесарії Каппадокійської, а саме: 1. напередодні Різдва, 2. напередодні Хрещення Господнього (коли ж ці передодні чи кануни припадають на суботу чи на неділю, тоді правимо в них Літургію Івана Золотоустого, а Літургію Василя, без Вечірні, правимо в саме Свято), 3. на Новий Рік 1-го січня, 4. в усі неділі Великого Посту (крім Вербної), 9. в Страсний четвер, і 10. в Страсну суботу.

31. Священик — духовий провідник Громади, її посередник перед Господом. Уся Громада завжди на нього дивиться, а тому він завжди має пам'ятати наказу Апостола Священикові: “Будь зразком для вірних у слові, у житті, у любові, у дусі, у Вірі, у чистоті” (1 Тим. 4.12). Ідучи на Відправу, Священик конче зодягає прийняту духовну одіж, підрясника, чистого й пристойного. Ходити в одязі невідповідній, нечистій чи нецілій, Священикові непристойно.

32. Священик є слуга Господній, і тому мусить бути завжди строго аполітичний. У всій своїй поведінці, у всіх своїх проповідях та в усіх своїх приватних розмовах Священик завжди позостається строго аполітичним, пам'ятаючи, що до церкви чи за духовними потребами до його дому приходять вірні різних політичних угруповань. Церква й Священик не для політики, і Священик служить усім однаково.

Тому при Храмі не можуть міститися ніякі політичні установи.

33. Коли в Церкві присутній Священик, що не служить, то йому належить бути в Вівтарі. Коли ж він між людьми, то мусить виконувати все положене, — ставати в певних місцях на коліна й т. ін.

34. Коли Богослужбу правлять кілька Священиків (“соборно”), то біля Св. Престолу старші стають справа, молодші зліва. І старший Священик розподіляє виголошення так, щоб Ектенії припадали молодшим або тим, що мають сильний голос. На Великому Вході Виголошення розподіляються між трьома Священиками, першими виголошують молодші.

35. Обов'язком Священика є пильно дбати, щоб усі його вірні приходили на Бо-

гослужби. Про це Священик завжди говорить на проповідях, про це завжди нагадує і в своїх приватних розмовах. Але говорить про це спокійно, терпеливо, щоб нікого не зразити. І треба пам'ятати, що як у церкві буде врочиста Богослужба, змістовна проповідь та гарний хор, то церква завжди буде повна.

36. Особливо пильно дбає Священик про те, щоб на Богослужбах конче були й діти. Час-від-часу треба виголошувати й відповідні проповіді для дітей. Менші діти в церкві при батьках, а старших можна містити всіх разом спереду під доглядом кого з старших. У недільній школі Священик привчає всіх дітей вчашати до церкви.

37. Священик мусить звернути пильну увагу на підготовку свого паламаря, — старшого брата, що допомагає при Богослуженні чи взагалі працює в Вівтарі та в Ризниці. Такий паламар мусить належно знати, коли подати кадило й узяти його назад, уміти йти зо свічкою при Входах, подати води для евхаристичного миття рук, дбало доглядати за св. церковними шатами й т. ін. Він же доглядає, коли є хлопчики-іподиякони, щоб передати їм свої деякі зовнішні обов'язки.

38. Священик обов'язаний дбати про найбільшу врочистість Богослуження. З глибокої давнини в Українській Церкві Священикові при Богослуженнях допомагають т. зв. іподиякони (піддиякони), зодягнені в стихарці. Це звичайно два—три чи кілька хлопчиків 8—15 літ, привчені прислужувати при Богослужбах, — йти зо свічкою на Малому й Великому Вході, подати й узяти кадило, при освяченні Дарів віяти над ними Рипідами, беруть участь при ходженні кругом Храму й т. ін. Кожна церква повинна мати кілька стихарців

для таких іподияконів, а форму стихарців можна взяти від Митрополитальної Канцелярії.

39. Добрий церковний хор — це окраса Православної Церкви, тому кожному Священникові ставиться в обов'язок увесь час дбати про організацію при його церкві хору. Вірні люблять хор, і охотніше відвідують ту церкву, де співає вправний хор. Пильнуйте знайти доброго диригента, й не лякайтеся витрат на хор, бо все стократно повернеться. Не оминайте загального співу в церкві, — нехай хоч деякі Піснопіння співає вся церква. Організуйте, де можна, також і дитячі хори, — стара Українська Церква кохалася в таких хорах. — Священик дбає, щоб хор починав свої Піснопіння в момент закінчення його Виголошення, щоб не було непотрібних перерв по закінченні священникового Виголошення.

40. У недільній чи в рідній школі, а то й на своїх проповідях Священик конче навчає учнів та своїх вірних, як належить поводитися в Божому Храмі. Це важлива справа, і її не можна занедбувати. Треба використати науку, подану на ст. 68—93 Молитовника “Слово Істини” про це.

41. Церкви в Канаді утримуються на кошти самих вірних, тому збірки на церкву необхідні. Але збірку (колекту) на потреби церкви треба робити тихо, спокійно та благоприсойно, дякуючи однаково кожному, чи то за велику, чи то за найменшу датку. Треба завжди пильнувати, щоб колектою не скаламутити молитовного настрою вірних.

В деяких церквах у Канаді є звичай робити збірку чи щось роздавати також при цілуванні Хреста. Робити це треба дуже обережно та благоприсойно, щоб не порушити вірним побож-

ного настрою, набутого за Богослужбою. Ліпше було б, щоб на це окремо став брат з тацею.

42. Закликаючи вірних до збірки, треба бути дуже тактовним, спокійним та ввічливим, не виявляючи жодної настирливості, щоб чим не занепокоїти побожного настрою вірних.

43. Різні оповістки своєї Громади Священик оголошує тільки по Відпусті, перед цілуванням Хреста. Чужих оповісток, здебільшого оповісток не своїх церковних організацій, Священик не оголошує (особливо оповісток про забави, танці й т. ін.).

44. Церковні помешкання призначені тільки для Богослужбових потреб. Закривши Св. Віттар з Іконостасом окремою завісою, можна в потребі вживати позostalої галі для зборів своїх церковних установ, або для освітніх потреб, — для шкіл, пристойних вистав, не політичних викладів, чайних прийнят, кінових показів і т. ін. Це саме стосується і до галі під церквами. Уживання пива чи алкогольних напиктів в ограді церковній суворо забороняється.

Танців в салі при церкві належить оминати, а без згоди свого Священика уряджувати їх не можна. Під час посту такі танці суворо забороняються.

45. У Православній Церкві Таїнство Сповіді чиниться тільки індивідуально, — загальна сповідь не допускається. У найдавніших наших Требниках Чин Сповіді починається так: “Духовний Отець підводить бажаючого сповідатися одного, а не двох чи багатьох, перед Іконою Господа нашого Ісуса Христа.”

Таїнство Сповіді Священик виконує або перед солією з північного чи з південного боку її, або на самій солі, при Іконі Спасителя. Спо-

відатися в Вівтарі в Православній Церкві не прийнято.

46. Вразі потреби Св. М и р а чи Св. А н т и м і н с а , Священики звертаються про це до Митрополита окремим писаним проханням. Належить пильнувати, щоб кожна церковця мала свого окремого Св. Антимікса.

47. Д з в о н и — жива окраса церкви, жива й конечна. І нехай Священик пильнує, щоб при його церкві конче була хоч маленька дзвіничка з дзвонами.

48. Святі Богослужби в Українській Греко-Православній Церкві в Канаді правляться живою українською літературною мовою з такою ж літературною вимовою. Поки вийде з друку наш Службник, в якому будуть зазначені й наголоси, подаємо тут кількадесят голівніших слів з Св. Літургії з загальноприйнятою тепер літературною вимовою їх.

В и м о в л я є м о :	Н е в и м о в л я є м о :
амінь	місцеве а́мьнь
Апóстолів, Апóстолам	місцеве Апостóлів, Апостóлам
Апóстольський	місцеве Апостóльський
безболі́зний	зросійська безболі́зний
божественний	зросійс. божественний
бу́де, бу́дуть	місцеве бу́де, бу́дуть
бу́дучого	зросійська бу́дучого
виді́мого	зросійська виді́мого
влада́, вла́ду	місцеве влада́, вла́ду
возлю́бленого	місцеве возлю́бленого
во́їнство	місцеве во́їнство
Воскрéсення	місцеве Воскрéсення
Госпо́дь	місцеве Госпо́дь
Господе́ві	зросійська Господе́ві
да́ри	зросійська да́ри
Дия́конство	місцеве Дия́конство
ді́ло, ді́лом	місцеве ді́ло, ді́лом

В и м о в л я є м о :	Н е в и м о в л я є м о :
Духовéнство	місцеве Духовенствó
Євáнгелію	місцеве Євангелію
завжди́	місцеве завжди́
закінчи́ти	місцеве закінчити
зéмних	місцеве зéмних
ім'я́	зросійська ім'я́
люди́на	місцеве люди́на
Ма́рію	місцеве Ма́рію
Ма́рка	місцеве Ма́рка
милості́вий	зросійська мѣлостивий
ще мо́лимось	зросійська ще мо́лимось
на́рòд	місцеве на́рід
невиді́мого	зросійська невиді́мого
несвідóмий	місцеве несвідомий
нові́й	місцеве нòвий
плóдів	зросійська плóдів
пожитóчний	місцеве пожитóчний
помóлимось за тих...	зросійська: помóлимось... Госпо́ду
Госпо́ду	помóлимось, Помолі́-
помолі́мся, Помолі́-	теся Господе́ві
теся Господе́ві	місц. Преосвященніший
Преосвященні́ший	місц. прийде́ш, прийде́
при́йдеш, при́йде	зросійська приносі́ти
принóсити	зросійська прóсимо,
прóсімо, у Господа́	у Господа́ прóсимо
прóсімо	місцеве рòзп'я́тий
рòзп'я́тий	місцеве свідомий
свідóмий	місцеве Священствó
Священствó	місцеве славі́ти
сла́вити	зросійська сла́внішую
сла́внішую	зросійська сподóби
сподóби	місцеве спокі́й, спокóю
спокі́й, спокóю	місцеве стра́хом
стра́хом	зросійська стра́шний
стра́шний	місцеве Хри́сте
Хри́сте	місцеве ці́лий
ці́лий	зросійська чесні́й
че́сний	

49. Св. Літургія через Св. Причастя кожного разу поєднує нас з Ісусом Христом. Віддаваймося ж цьому глибокому Таїнству повно, — усією своєю душею, усім своїм серцем. Пам'ятаймо, що Св. Причастя може стати нам і “на суд і на осудження” ... Біймося цього найбільше, і кожної хвилини при відправі Св. Літургії пам'ятаймо всією своєю істотою про наше скоре поєднання з Христом.

Усі наші думки нехай будуть тільки про це, чекаймо цього таємного поєднання, а тим і нашого переродження, як найвищої радості. Забудьмо хоч під час Літургії про все світське, про все земне, “всякую журбу життєвую відкладімо тепер”, і хоч цю одну годинку повно віддаймося одному Господеві, злиймося повно зо своїм Господом, поєднаймося з Ним усіма своїми чуттями в Таїнстві, — у Св. Причасті.

І коли ми все це з радістю виконаємо, коли при відправі Св. Літургії цілком відірвемося від марнот землі, то кінче досягнемо найвищого нашого щастя, — Дух Святий зійде на нас, і поведе нас правдивою дорогою відданого служення Господеві й Його Святій Церкві. І тоді Св. Літургію відправимо якнайкраще, — за наших парафіян і за всіх православних.

Св. Причастя кожного разу надає нам сильного духа, і через нього тяжкий Хрест нашого служення в духовному стані стає нам радісним і легким.

III.

ЯК ПРАВИТИ СВЯТУ ЛІТУРГІЮ СВ. ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО.

ПРАКТИЧНІ ВКАЗІВКИ.

I.

Підготовка до Св. Літургії.

“Священик, коли хоче правити Божественне Таїнство, повинен найперше **п р и м и р и т и с я** зо всіма, й не мати чого проти кого, а серце, скільки сили, берегти від лукавих думок. Повинен він здержуватися з вечора й трезвитися в усьому аж до часу Служби.” Пор. Єв. Матвія 5. 23—24.

Священик готується до Св. Літургії духово й тілесно. Він наперед мусить перечитати Вечірню та Утреню, коли не служив їх, а вже кінче “Молитовне Правило до Св. Причастя”.

А тілесно він мусить: 1. Постити від 12-ої години ночі (це Євхаристичний Піст), — піст від їжі, пиття й куріння. Пор. 50 Пр. Картагенського Собору 318 року та 29 VI Всел. Собору 692 р.: “Святе Таїнство Вітгаря (Св. Літургія) нехай чиниться людьми, що не їли”. 2. Здержатися від брачного ложа (Правило 4, 34, 81 Карт. Собору, 13 Правило VI Всел. Собору).

II.

Вхід до Св. Храму.

“А як прийде пора, Священик входить у Храм і тричі вклоняється на схід перед Святими Вратами”.

І Священик конче вчитує В х і д н і М о л и т в и, положені в Служебнику: “Царю Небесний...”, “Отче наш...”, “Помилуй нас, Господи...” Усе, як зазначено в Служебнику. Молиться перед входом до Вівтаря, без облачення.

“По цьому підходить до Ікони Христа, цілує її й промовляє: “Пречистому Образові Твоєму...”, цілує й Ікону Богородиці, промовляючи Тропаря: “Ти джерело милосердя...” По цьому, схиливши голову, Священик промовляє перед Святими Дверима молитву Івана Золотоустого: “Господи, подай Свою руку...” Потім обертається до народу, вклоняється на дві сторони йому, просячи прощення, і входить південними дверима у Вівтар, промовляючи: “Увійду я до Дому Твого...”

“Увійшовши у Вівтар, кладе три поклони (три рази вклоняється) перед Св. Престолом, і цілує Св. Євангелію та край Св. Престола.

Св. Врата закриті, й Завіса заслонена.

III.

Облачення (зодягнення в ризи).

Священик облачається неспішно й побожно, прочитуючи всі положені молитви, які знаходяться в Служебнику, на кожний одяг окрему.

Зодягнувшись (облачившись) повно, “підійшовши до Жертівника, умиває руки, проказуючи: “Умию в невинності руки свої...”

IV.

Проскомідія.

Проскомідія чиниться дуже старанно та повно, як подається в Служебнику, на п’яти проскурках (в давнину служили на сімох).

“Коли кілька Священиків правлять соборно, то Чин Проскомідії нехай творить тільки один (наймолодший) Священик, який і проказує молитви. А всі інші служителі проскомідійних молитов осібно не проказують”.

При Проскомідії, як і на Св. Престолі, Дискоса ставимо зліва, а Чашу (Потир) справа.

Х л і б (проскурка) для Св. Літургії мусить бути білий пшеничний, свіжий, добре випечений, з квашеного тіста. В и н о для Літургії повинно бути тільки чисто виноградне, без жодних додатків, і тільки червоне (католики вживають білого). Апостольське 3 Правило наказує: “У Вівтар, замість виноградного вина, не вільно приносити напівка, виготовленого з чого іншого”.

Вино конче розводиться водою: “У Св. Приношенні треба розбавляти вино водою” (Правило 32-е VI Всел. Собору). Але це розбавлення мусить бути з осторогою, щоб вино не втрачало своєї якості.

Проскурка складається з двох частин, одна на одній, — вони вказують на дві істоти нашого Спасителя.

На Проскомідії не можна вживати тих п’яти хлібців та вина, що були освячені на Літії.

На проскурках зверху ставиться печатка з написом ІС — ХР, НІ — КА. Таку дерев’яну печатку звичайно має кожна церква. Треба пильнувати, щоб ці написи на проскурці були виразні, щоб пізніше не поплутати часточок.

Коли Священик чинить Проскомідію, дяк читає Третю та Шосту Години.

V.

Початок Св. Літургії.

Закінчивши Проскомідію, Священик чинить **п о в н е к а д і н н я**: кадить з чотирьох сторін Св. Престол (ідучи направо), Жертівника, Горнє Місце, Святі Врата з середини, а вийшовши на солею, обертається до Іконостасу й кадить Ікону над Святими Вратами, всі Ікони направо й всі Ікони наліво.

Устав наказує також обкадити далі всю церкву, — поклавши Іконостаса, Священик сходить з солеї й іде наліво, на південь, по під стінами, обкаджуючи всю церкву й народ, щобто кадить наліво й направо, а вертається правою, північною стороною на солею. Обкадивши таким чином Церкву, тепер кадить до народу: просто, наліво й направо. Обертається, входить у Св. Вівтар, кадить ще раз Св. Престол спереду й віддає кадило.

Таке кадіння зветься **в е л и к и м ч и п о в н и м**. Уся Церква повно обкаджується на Св. Літургії тільки один раз, — перед початком її.

Що б ми не кадили, то кадило завжди **в о з д в и г а є т ь с я** тричі (три помаху кадилом).

По кадінні, ставши перед Св. Престолом, Священик цілує його й проказує передлітургійні молитви, звівши догори руки свої: “Царю Небесний... (один раз), “Слава Богу в висоті...” (двічі) і “Господи, відкрий мої уста...” (один раз). І цілує Св. Євангелію.

А коли рокове Свято, то Священик читає один раз не “Царю Небесний”, але Тропаря цього Свята.

Від Великодня аж до Вознесення Священик виголошує перед Літургією не “Царю Не-

бесний”, але тричі Тропаря “Христос Воскрес із мертвих...” А від Вознесення до П’ятидесятниці читати один раз Тропаря Вознесенню.

І починається Св. Літургія. Св. Врата відкриваються для збільшення врочистости.

“Священик бере Св. Євангелію обома руками, мало підносить її (над Св. Антимінсом), і виголошує: “Благословенне Царство...” А при словах “Отця і Сина...” творить Євангелією знака Хреста. І кладе Євангелію на Антимінса, де вона й була. Св. Врата закриваються, Завіса відкрита.

Виголошується Велика (мирна) Ектенія.

Поминаючи свого Митрополита чи свого Єпископа, на Ектеніях поминаємо без його географічного титула, а просто: “За Владику нашого Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона”. А в Східній Єпархії ще додається до цього: “І за Владику нашого Високопреосвященнішого Архієпископа Михаїла”.

VI.

Малий Вхід чи Вхід з Євангелією.

По третій Малій Ектенії Святі Врата відкриваються на Малий Вхід, і так лишаються аж до кінця читання Євангелії.

“Як співають третього Антифона (“Блаженні” чи “Щасливі”), то Священик чинить три поклони перед Св. Престолом (і цілує Євангелію та Престола). По цьому бере в руки Св. Євангелію, (трохи підносить її), і тихо й чинно йде направо, обходить Святого Престола, і виходить Північними Дверима, чинячи Малий Вхід. Спереду несуть два ставнички (свічки)”. Або свічки несуть перед Священиком і по ньо-

му, при тому передній свічконос іде обличчям уперед (або обернувшись до Євангелії). Кадило не несеться.

Ставши перед Св. Вратами, обличчям на Схід, Священик кладе Євангелію на ліву руку, прихиливши її до лівого плеча, а правою рукою благословляє Вхід. По цьому підносить Євангелію обома руками й робить нею знака Хреста (обличчям до Св. Престола), виголошуючи: “Премудрість...” І входить у Вівтар, і кладе Євангелію на Престолі, на ще згорненому Антимінсі.

Увесь Малий Вхід відбувається звичайно на солеї. Але в деяких церквах, особливо де солея вузенька, є звичай виходити при Малому Вході за солею, і давати цілувати Євангелію вірним, які того хочуть. Це хороший звичай.

Малий Вхід треба чинити так, щоб зараз же з закінченням співу Третього Антифону Священик виголошував: “Премудрість...”

В Українській Церкві звичайно по виголошенні “Бо Ти Святий, Боже наш...” Священик також додає: “Господи, спаси благочестивих і вислухай нас!” (хор повторює це саме). А по цьому: “І на віки вічні”.

VII.

Святий Боже.

Треба знати, що замість “Святий Боже” співається, а Священик проказує: “Усі ті, що в Христа охрестилися, у Христа зодягнулися. Алілуя!” у ці дні: Різдво Христове, Богоявлення (Йордан), в Суботу Лазареву й Страсну, Великдень, усі дні Світлого Тижня та в день П’ятидесятниці. А на Літургіях Воздвиження та в третю неділю Великого Посту, коли буває по-

клоніння Хресту Господню, замість “Святий Боже” співається: “Хресту Твоєму поклоняємось, Владико, і святе Воскресення Твоє славімо”.

VIII.

Читання Апостола та Євангелії.

Як читають Апостола, Священик кадить навкруги Св. Престола, Жертівника, Горне Місце, Іконостас і народ. Вернувшись, ще раз кадить спереди Престола. Це кадіння перед Євангелію “на знак благодати Св. Духа, що подається через Євангелію” (Симеон Солунський).

Як є час, то під час читання Апостола Священик сідає з південного боку Горнього Місця на поставленому стільці. По закінченні Апостола переходить південною стороною до Св. Престолу.

На читання Євангелії братчики й сестриці виходять з запаленими свічками.

Священик зазначає лентою потрібну на цей день Євангелію ще перед Св. Літургією, щоб ще шукати під час Богослужби.

Священик, стоячи при Св. Престолі обличчям на захід, виголошує: “Премудрість...” Обертається на Схід, вклоняється перед Євангелією, бере її, виносить на солею і кладе на призначене місце на аналойчику. По обох боках свічконоси.

В Українській Церкві, як і взагалі на Сході, Євангелія читається завжди обличчям до народу (тільки на Великдень Євангелія читається на самому Престолі, тому й обличчям на схід).

У Православній Церкві здавна вже встановлено розпочинати читання Євангелії так.

Кожну Євангелію оповідного характеру Священик починає словами: “Того часу”, це точний переклад грецького “en ekeino to kairo”, церковно-слов'янське “Во время оно” (уживати “Одного разу” не завжди можна, бо не стосується). Коли ж зміст Євангелії — мова Ісуса Христа до Своїх Учнів, то починаємо: “Промовив Господь Своім Учням”. Коли ж це мова Ісусова до юдеїв, то починаємо так: “Промовив Господь до юдеїв, що до Нього прийшли”. А коли зміст Євангелії притча, то треба починати так: “Промовив Господь оцю притчу”.

Св. Євангелію Священик читає врочисто, дуже виразно, з побожною поставою, пам'ятаючи, що проповідує найбільшу науку Христову.

Прочитавши відповідну Євангелію, і давши її поцілувати ближчим, Священик благословляє нею в Св. Вратах народ, і по цьому відносить її на Престол і ставить стійма за Антимінсом перед Ковчегом, щоб Антимінс був вільний для розгорнення.

За стародавнім українським звичаєм, як то робиться і на всьому Сході, зараз же по Євангелії йде проповідь. Проповідь починається словами: “Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа”, і Священик при цьому осінює себе Хресним Знаменем. Закінчується проповідь завжди словом: “Амінь”.

А від Великодня аж до Вознесення перед проповіддю Священик виголошує на три сторони (просто, наліво й направо) “Христос воскрес!”, а від Різдва до Богоявлення (Йордану): “Христос рождається!”

По цьому Святі Врата зачиняються й виголошується Р е в н а (Усердна) Е к т е н і я.

При четвертому проханні: “Ще молімось за

Владика нашого Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона” (У Східній Єпархії до цього додається: “І за Високопреосвященнішого Владика нашого Архієпископа Михаїла”) Священик розгортає Антимінса, але без горішньої частини його. Розгортається Антимінс так: перше права сторона, за нею ліва, а потім долішня.

Коли хто з парафіян просить помолитися за нього, чи помолитися за недужого, до Усердної Ектенії вставляємо перед проханням за тих, що дари приносять, таке порхання:

— “Ще молімось Господеві Богу нашому, щоб вислухав моління нас грішних, і помилував слугу Свого (і м'я), щоб охоронив його від усякої журби, лиха, гніву та недолі, і від усякої недуги душевної й тілесної, і подав йому здоров'я та довгий вік, промовмо всі: скоро вислухай і милостиво помилуй!”

Не слід опускати Ектенії за померлих, і таки кочче проказувати її, якщо є кого пом'янути, або було про це прохання. Слід молитися також і за наших видатних покійників. Ця Ектенія виголошується перед Св. Престолом з кадилом в руках при відкритих Райських Дверях.

Церква наша відповідного часу (звичайно в роковини смерті) молиться за наших славних покійників з своєї ініціативи, не чекаючи замовлення від громадянства.

IX.

Ектенія за тих, хто готується до Хрещення.

Святі Врата зачиняються.

“Коли Священик виголошує четверте прохання: “Щоб відкрив їм Євангелію Правди”, то

при цих словах він відкриває позосталу горішню частину Антимінсу”. А виголошуючи: “Щоб і вони з нами славили”: “Священик робить антимінсною губкою знака Хреста над Антимінсом, і відкладає її на правий горішній край його”.

Часом опускають моління за тих, хто готується до Хрещення, але цього не слід би робити, — бож, власне тепер у Канаді й по інших краях немало ще неохрещених дорослих, особливо серед східних українців, і ми мусимо молитися, щоб Господь “відкрив їм Євангелію Правди” (і при цих словах закінчуємо розкриття Антимінса). Правило 19 Лаодикійського Собору наказує: “Належить творити Молитву за оглашених”.

Де цю Ектенію опускають, то розгортання Антимінса закінчують при виголосі: “Самі тільки вірні, ще та й ще Господу помолімося!” А губку відкладають при виголошенні: “Бо Тобі подобає вся слава...”

На час Великого Входу братчики й сестриці виходять з запаленими свічками.

X.

Великий Вхід.

По виголосі: “Щоб під владою Твоєю...” Священик відкриває Райські Врата й тихо читає молитву: “Ніхто зо зв’язаних...”, а перечитавши, зараз же кадить Св. Престола навкруги, Жертівника, Горнє Місце, Іконостаса та народ. Щоб скоротити час, Священик може читати молитву “Ніхто...” під час кадіння.

Закінчивши кадіння, стає перед Престолом і проказує тричі, зводячи руки свої: “Ми, що Херувимів...” По цьому вклоняється перед

Престолом, цілує Антимінса та Престола і йде просто вліво до Жертівника.

Підійшовши до Жертівника, кадить тричі Св. Дари. По цьому кладе Покрова (Воздуха) на ліве своє рамено (закладаючи краєм за комір, щоб часом не впав), бере Св. Дискоса в ліву руку, а св. Потира (Чашу) в праву. І Дискос, і Потир покриті своїми покривцями.

По цьому відбувається Великий Вхід, — тихо, побожно, врочисто. Уся церква стоїть на колінах. Спереду й позаду Священника старші брати несуть свічки, як і на Вході Малому, а передній і кадило. Дискоса й Чашу Священик тримає, трохи піднісши їх. Увесь Великий Вхід звичайно відбувається на солеї, а Священик увесь час, виголошуючи, обличчям обернений до народу.

Священик іде від Жертівника північними дверима. Виголошення починає зараз же, вийшовши з цих дверей на солею.

Священик врочисто проказує оці три Виголошення:

1. “Владику нашого, Високопреосвященнішого Іларіона, Митрополита Вінніпегу і всієї Канади, нехай пом’яне Господь Бог у Царстві Своїм повсякчасно, тепер і завжди, і навіки вічні!”

Коли це в Східній Єпархії, то до цього (перед: “нехай пом’яне”) додається й поминання свого Єпископа: “І Владику нашого Високопреосвященнішого Михаїла, Архиепископа Торонта й Східньої Канади, нехай пом’яне...”

Тут поминається повний титул, з географічним означенням (чого не робиться на Ектеніях).

2. “Королеву нашу Єлисавету II, Канадійську Державу, її правлячу Владу і Христолюбиву”

ве воїнство, і Боголюбиву й Богом бережену Україну нашу нехай пом'яне Господь Бог у Царстві Своїм...

3. "Українських Князів і Гетьманів, фундаторів, добродійців і Заряд Святого Храму цього, вас і всіх православних християн нехай пом'яне Господь Бог у Царстві Своїм..."

Священик стоїть перед Святими Вратами обличчям до народу й так виголошує всі три поминання. Коли проказує: "Нехай пом'яне..." то тихо й врочисто робить Дискосом та Чашею знака Хреста: підіймає їх угору, опускає, потім уліво, нарешті направо. Коли проказує: "Вас і всіх православних християн...", то підіймає Дискоса й Потира трохи вище.

Увесь Великий Вхід відбувається звичайно на солеї, — Священик обличчям звернений до народу, а свічконоси з свічками до Дискоса й Чаші. Але в деяких місцях при Великому Вході Священик обходить поза солею, і торкається Чашею схилених голів вірних, — вони в цей час тихо згадують своїх живих рідних.

Кожного разу, коли Дискоса й Чашу тримаємо в руках, треба міцно пам'ятати, що в руках найбільша Тайна нашої Віри, тому тримаймо з страхом і найглибшою побожністю.

Закінчивши поминання, Священик обертається наліво й тихо входить до Віттаря, проказуючи належні Молитви, і ставить Дискоса вліво від Потира (Чаші), але близько один від одного. Потир і Чаша покриті своїми Покрівцями, — їх Священик тепер здіймає й кладе далі на краях Антимінса: Покрівця з Дискоса кладе зліва, а з Чаші — справа. Знявши з свого лівого рамена Покрова й обкадивши його, Священик покриває ним обое, Дискоса й Чашу, проказуючи Молитву. По цьому бере кадильницю

й тричі кадить Святощі, проказуючи: "Ушаслив, Господи..."

Братчики, що стояли з свічками під час Великого Входу (коли хор закінчить співати "Щоб Царя всіх"), гасять свічки.

Закінчивши Великий Вхід, Священик закриває Святі Врата й Завісу.

XI.

"Вірую".

Виголошуючи Ектенію Благальну, коли хор співає "Подай, Господи!", Священик ревно молиться, побожно осінюючи себе Хресним Знаменням і тихо вклоняючись.

На виголошення: "Щедротами Єдинородного..." Завісу відтягнути, щоб "Мир всім" виголосив не через Завісу. А на "Двері, двері" відкрити Святі Врата. Виголосивши: "Полюбимо (цебто: поцілуймо) один одного..." "Священик тричі проказує з поклонами: "Полюблю Тебе, Господи...", цілує Святощі так, як Вони накриті, перше поверх Св. Дискосу, потім поверх Св. Чаші і край Св. Престолу перед собою, промовляючи: "Святий Боже..." "А коли правлять два Свщеники чи більше, то й вони всі цілують Святощі й Престола, (відходять направо) й цілують один одного в рамена й руку в руку. А Настоятель промовляє: "Христос посеред нас!" І відповідає той, хто його цілує: "І єсть, і буде".

У давнину цілувалися в цей час усі вірні в церкві, але звичай цей тепер позоставлений тільки для Священнослужителів.

Виголосивши: "Двері, двері!" "Священик підносить Воздуха й воздвизає його (віє ним,

тихо хитає ним) на витягнутих руках над Св. Дарами, — воздвизає аж до закінчення “Вірую”, або до другої половини його. А коли служать ще інші Священики, то й вони підносять за кінці Воздуха й разом усі воздвизають над Св. Дарами, цебто підносячи й опускаючи його, й промовляють тихо, як і люди, Визнання Віри”. Закінчивши це хитання, Священик цілує Воздуха, згортає його й кладе наліво на Покрівця з Дискосу.

По багатьох церквах “Вірую” співає євесь народ, уся церква, а диригент хору керує.

XII.

Евхаристичний Канон.

Евхаристичний Канон чи Анафора (Возношення) починається з виголосу: “Станьмо добре...” при відчинених Святих Вратах.

По “Благодать Господа нашого...” Священик осіняє народ знаком Хреста. Виголошення “До Неба маймо серця!” Священик виголошує з піднесеними руками, лицем на схід. Усі ці виголошення при Св. Престолі.

По Виголошенні “Подякуймо Господеві” звичайно дзвонять “На Достойно”, щоб сповістити й відсутніх вірних, що в церкві настає найважливіша хвилина, — перетворення Дарів. Дзвониться аж до співу “Достойно єсть...”

Коли Священик виголошує: “Побідную пісню співаючи...”, “то бере з Св. Дискоса Звіздицю й творить нею знака Хреста над ним, торкаючись краями звіздиці об чотири боки Дискосу” (при словах: “співаючи, виголошуючи, викликаючи й промовляючи”). І кладе Звіздицю на Покрівець зліва.

“Виголошуючи далі: “Прийміть... це Тіло мое” та “Пийте з неї всі, — це єсть Кров Моя...” Священик показує правицею (не беручи в руки) на Дискоса та на Чашу”. На Службі Божій Св. Василія Великого обидва ці виголошення починаємо інакше: “Дав Святим Своїм Учням і Апостолам і сказав: Прийміть...”

Св. Дари в цей час не перетворені ще в Тіло й Кров Христові (католики навчають, що в цей час перетворюються, православні цього не приймають).

Виголошуючи: “Твое від Твогого...” Священик схрещує свої руки, бере Дискоса правою рукою, а Чашу лівою, й підносить їх. Права рука з Дискосом повинна бути поверх лівої з Чашею. Устав не вказує робити Дискосом і Чашею знака Хреста, хоч часом так роблять.

Наступає найважливіший момент Св. Літургії, — **Перетворення Дарів**. Священик у повному молитовному скупченні. Уся церква стоїть на колінах.

Прочитавши молитву: “Ще приносимо Тобі...”, Священик тричі вклоняється перед Престолом, і тричі проказує Тропаря: “Господи, Ти Пресвятого Свого Духа...”, кожного разу зводячи молитовно руки.

І Священик з найбільшою молитовною увагою благословляє Св. Хліб та Св. Чашу, а також обоє їх.

Предложені Дари перетворились на Тіло й Кров Христові. І Священик робить перед ними один земний вдячний поклін, промовляючи: “Аміль, аміль, аміль”.

Земного поклону не чинимо тільки в час від Великодня до П’ятидесятниці включно, а також від Різдва до Йордану (див. вище вказівку 29).

Коли хор закінчить “Тобі співаємо”, всі встають.

ХІІІ.

Подяка.

По цьому, “взявши в руки кадило, Священик виголошує: “Особливо за Пресвятую...” Виголосивши, кадить тричі перед Св. Престолом (а в деяких церквах також і навкруги його).

І священик молиться за живих і померлих.

По молитві виголошення за свого Первоієрарха: “Найперше пом’яни, Господи, Високопреосвященнішого Владика нашого Іларіона, Митрополита Вінніпегу і всієї Канади. Ласкаво дай його Святій Твоїй Церкві в спокої, певного, чесного...”

А коли це в Східній Єпархії, то до цього додається: “І Високопреосвященнішого Владика нашого Михаїла, Архієпископа Торонта й Східньої Канади, ласкаво дай їх Святим Твоїм Церквам в спокої, певних, чесних...”

Як і на Великому Вході, тут повно поминаємо свого Єпископа, з географічним зазначенням його Єпархії, чого не робимо на Ектеніях.

Виголосивши: “І дай нам одними устами...”, “Священик обертається до Св. Дверей, і, благословляючи народ, виголошує: “І нехай будуть милості...”

ХІV.

“Отче наш”.

Виголошується Ектенія за освячені Дари, а також Ектенія Благальна. По закінченні Священик зводить руки до висоти своєї голови й виголошує: “І сподобі нас, Владико...”

Уся Церква, а також і Священик, стають на коліна (виключення див. вище зам. 29). По ба-

гатьох храмах “Отче наш” співає спільно вся церква, а диригент керує співом.

По цьому Священик удруге мие руки (цього миття Устав не зазначає).

По виголошенні: “Благодаттю і щедротами...” “зачиняються Св. Врата й закриваються Занавісою”.

ХV.

Причастя.

Священик тричі вклоняється перед Св. Престолом, промовляючи про себе: “Боже, очисти мене грішного, і помилуй мене!” І по цьому бере пальцями обох рук Св. Агнця й трохі підносить над Дискосом, виголошуючи: “Святее Святим!” Підносимо просто, не роблячи знака Св. Хреста.

“І Священик роздроблює Святій Хліб на чотири частині з уважністю й побожністю”. Роздроблює Копієм звичайно не на Дискосі (бо його легко перевернути), але на окремому низенькому блюдці, — воно повинно бути в кожній церкві.

Про роздроблювання Св. Агнця в Службнику подається докладне вяснення, — його треба добре знати й докладно його триматися.

“Узявши Священик часточку (з Агнця), що лежить угорі (зліва), на якій напис ІС, творить нею над Св. Чашею знака Хреста, промовляючи: “Виповнення Духа Святого”, і так вкладає її в Святу Чашу”.

“Теплоту вливає до Св. Чаші навхрест, скільки потрібно”. Але не багато, щоб вино не стравило своєї якості, а смак його не змінився на водний.

“Причащається Священик зо страхом і вся-

кою обережністю Того, Що держить у руках”.

При Причасті Священика Райські Двері закриті, Завіса затягнена, позакривані також і бокові (дияконські) двері. По деяких церквах у цей час на солі перед Святими Вратами ставиться ставник з запаленою свічкою.

Священики причащаються з горішньої правої часточки, з написом ХС.

Вливши теплоти, роздробивши часточку ХС (коли Священиків кілька), Священик підносить руки й читає: “Ослаб, остав...” і кладе земний поклін, і вклоняється всім присутнім, проказуючи: “Простіть мені...”

І кладе земний поклін, і проказує: “Це приходжу...”, хреститься, цілує Св. Антимінса. І лівою рукою бере часточку Тіла й кладе її на праву долоню, і цю долоню підтримує лівою долонею. І тихо читає молитву перед Причастям, і причащається.

Запричастившись Св. Тіла, Священик пильно оглядає свою долоню, і коли бачить залишені кришечки, злизує їх язиком та витирає долоню губкою.

Щоб запричаститися Св. Крові, Священик бере обома руками Чашу з шовковим платом, трохи схиляється, і тричі п’є з неї, проказуючи: “Во ім’я Отця...” І цілує Чашу, й витирає її платом. Коли Священик має вуса, то треба пильнувати, щоб на них не позосталася Св. Кров.

Ці шовкові плати для витирання при Причасті не перуться, а коли постаріють, то їх палять, а попел їхній висипають під Престол на призначене місце.

А коли є конча потреба випрати цього плату, то пере його сам священик.

Священик, який служить Літургію, обов’язаний запричаститися. 8-е Апостольське правило наказує: “Священослужитель, який за Літургією не причащається без слушної причини, відлучається”.

Іереї причащаються з правого боку Св. Престолу, а Диякони з лівого. Священик, що не служить, а хоче запричаститися, зодягає Єпітрахіль, Фелонь і наруківники (наруквиці). Хворого Священика причащати ложечкою, а не окремо Тіла й Крові, щоб часом недужий сам не розілляв.

При соборній Службі причащаються перше старші Священики, а потім молодші.

Запричастившись, Священик читає Вдячну Молитву по Причасті: “Дякуємо Тобі, Владико...”

“Коли є причасники, то Священик роздроблює дві позосталі частки Агнца НІ та КА і вкладає їх до Чаші, а решту часток вкладає по Причасті вірних. Коли ж причасників нема, то все з Дискаса всипає до Чаші, читаючи призначені Молитви. Священик мусить пильно оглянути Св. Антимінса, чи часом на ньому не полишилися кришечки з часточок, а коли б були, то визбірує їх і вкладає до Чаші”.

Запричастившись, Священик “покриває Святу Чашу покривцем, так само й на Св. Дискаса кладе Звіздицю й Покрівці. Після цього відтягується Завіса й відкриваються Святі Двері. І Священик, поклонившись раз перед Св. Престолом, бере лобожно Святу Чашу, підходить до Св. Врат і, підносячи покриту Чашу, показує її людям, промовляючи: “Зо страхом Божим і вірою приступіте!” (Або старша форма: “Зо страхом Божим, вірою і любов’ю приступіте!”).

Здавнини встановили в нас звичай, щоб вір-

ні не дивилися на Те, що в Чаші, а тому Чаша завжди покрита своїм Покрівцем. Великий богослов Архиепископ Симеон Солунський († 1429) навчає: “Святі Дари показуються людям покритими, бо недостойно бачити їх усім без покрива”.

Причастя вірних робиться на солеї перед Святими Вратами. Причастившись, причасник побожно цілує долішний край Чаші (а не руку Священика). До Чаші треба підходити з молитовно схрещеними на грудях руками.

Немовлят причащаємо Кров'ю, а в Ній є кришечка Тіла. Мати держить немовля на правій руці.

Причасники того дня, коли причастилися, не стають на коліна й не кладуть земних поклонів.

Запричастивши вірних, Священик всипає до Чаші позосталі частки (Божої Матері, дев'яти чинів, за живих і померлих), пильнуючи, щоб не розсипати їх по Антимінсі; треба конче оглянути Св. Антимінса, чи часом нема на ньому кришок з часток, і коли є, то зібрати їх до Чаші.

XVI.

Перенесення Св. Дарів на Жертівник.

По виголошенні: “Спаси, Боже, людей Своїх...” Священик повертається направо й тихо йде до Св. Престолу, кладе на Дискоса Звіздця, Покрівця його та Воздуха, і кадить його тричі, промовляючи: “Вознесися на Небеса...” Віддавши кадило, бере Священик Св. Дискоса, підіймає його врівень з головою, й побожно переносить його, тихо йдучи від Престолу вліво до Жертівника, і ставить на ньому.

Вернувшись від Жертівника до Св. Пре-

столу, Священик вклоняється, обома руками (або одною правою) бере Св. Чашу, покриту її Покрівцем, робить нею над Св. Антимінсом знака Хреста, говорячи про себе: “Благословен Бог наш”; повертається до народу, і в Райських Вратах, підносить її й виголошує: “Тепер й завжди...”

У багатьох церквах є звичай, що по цьому Священик підходить до причасників, що позосталися на солеї, й торкається їх нахилених голів Св. Чашею.

І тихо й врочисто відносить Св. Чашу до Жертівника, ставить її там праворуч від Дискоса. І тричі кадить перенесені Дари. Поклонившись їм, відходить до Св. Престолу.

Не рідкий звичай, що Священик, виголосивши з покритою Чашею: “Тепер і завжди...”, повертається до Престолу, бере з нього лівою рукою неперенесеного Дискоса з покриттям його (Звіздця, Покрівця і Воздух) і Обое разом переносить на Жертівника, тримаючи Дискоса під Чашею.

Частий в Україні ще й такий звичай. Священик бере покритого Дискоса в ліву руку, а покриту Чашу в праву, і робить нею знака над Св. Антимінсом з словами: “Благословен Бог наш...” Тоді виходить до народу й виголошує: “Повсякчасно, тепер і завжди...” Чашу держить над Дискосом, і торкається нею нахилених голів вірних. По цьому тихо й врочисто відносить усе до Жертівника.

XVII.

Закінчення.

Виголошуючи Ектенію Подяки: “Стіймо просто...”, Священик бере губку й робить нею знака Хреста, кладе її на середину Анти-

мінса й згортає його. Згортається Антимінс так: 1. перше загортається горішня частина, 2. потім долішня, 3. тоді ліва і 4. накінець права сторона (уважати, щоб було складено саме так!).

Склавши Антимінса, Священик бере обома руками Св. Євангелію, трохи підносить її, і робить нею над згорненим Антимінсом знака Св. Хреста, виголошуючи: “Бо Ти освячення наше...” І кладе Св. Євангелію на зложений Антимінс так, як вона лежала спочатку, до Св. Літургії.

З а а м в о н н а молитва: “Господи, Ти благословляєш” читається за Амвоном, перед солею навпроти Св. Врат. Часом читають перед Аналоєм зо Св. Іконою.

“Скінчивши Священик Заамвонну Молитву, входить Св. Вратами, вклоняється раз до Престолу, й чинить **В і д п у с т.**”

“Благословення Господне на вас...” виголошується в Святих Вратах лицем до народу, а “Слава Тобі...” лицем до Престолу. Сам Відпуст виголошується лицем до народу на солі ч на амвоні, або в Святих Вратах.

Треба пам'ятати, що початок Відпусту змінний, залежно від Свята та від дня тижня. І тільки в неділю Відпуста починаємо: “Христос, що воскрес із мертвих, правдивий Бог наш...” А на всі інші дні тижня тільки: “Христос, правдивий Бог наш...” (без “що воскрес із мертвих”). Крім цього, маємо окремі початки Відпустів на деякі рокові Свята, — див. їх у Служебнику.

По Відпусті дається вірним, що не причащалися, т. зв. **А н т и д о р** (“замість Дару”, часточки з проскурок), замість Причастя. Одночасно дається цілувати Св. Хреста. Священик стоїть праворуч від Аналоя, а вірні беруть Антидора, цілують Ікону на Аналої й підходять

до Чесного Хреста, якого подає Священик обома руками, держачи його верх лівою рукою, а діл правою. У рокові Свята може бути в цей час помазання освяченим елеєм, або й роздача верби (замість роздавати її на Всенішній).

XVIII.

Спожиття Св. Дарів.

Закінчивши все це, Священик **с п о ж и в а е** (“потребляє”) останки Св. Дарів. Закладає один кінець плата собі за комір, лівою ж рукою бере Св. Чашу й другий кінець плата. А ложечкою в правій руці бере Св. Дари й споживає їх. Випиває з Чаші все до краплі, пильнуючи нічого не розілляти. Тоді наливає води, виполіскує Чашу й знов усе випиває. І нарешті витирає губкою Чашу й ложечку на сухо, — пильнуючи, щоб нічогоїсь не позосталося. І при цьому проказує Молитви, подані в Служебнику, і робить усе це дуже уважно, щоб часом не полишити де кришечки чи капельки.

Треба тут пригадати, що Священик мусить завжди бути надзвичайно уважним в священодіях з Св. Дискосом і Св. Потирем (Чашею). Кожного разу, коли берете в руки Св. Чашу, конче цілуєте її, а також конче цілуєте її кожного разу, коли ставите на Св. Престол чи на Жертівник. Цим виявляється наша найбільша пошана Святощам.

Священик цілує Св. Чашу у верх її, а мирянин (при Причасті) — у долішній край її.

Споживання Св. Дарів робиться тільки на Жертівнику, ніколи на Св. Престолі.

Споживши Св. Дари, Священик п'є теплоту й приймає Антидора, а по цьому останній раз мие руки.

І з повагою й без поспіху тихо здійсмає з себе священні шати, належно їх складаючи.

А виходячи, конче цілує Св. Престола, виходить північними чи південними дверима, вклоняється до Святих Врат та до Ікон Спасителя й Божої Матері. І виходить зо Святого Храму, дякуючи за все Господеві.

ЗМІСТ КНИЖКИ.

Сторінки:

I. Вступ: Шануймо звичаї кожної землі, але йдімо до єдності..... 3— 6

II. Загальні правила для Священика 7—22

1. У храмі мусить бути повний порядок. 2. Прикрашення Храму. 3. Місце для Св. Літургії. 4. Іконостас. 5. Ікони в Іконостасі. 6. Жертівник. 7. Хто може входити до Св. Вівтаря. 8. Речі на Св. Престолі. 9—10. Не торкатися Св. Престолу. 11. Св. Антимінса тримати в Ілітоні. 12. Антимінсова губка. 13. Горній Престол. 14. Запрестольна Ікона. 15. Коли починати Св. Літургію. 16. Священик може правити тільки одну Літургію вдень. Обідниця. 17. Не вільно вносити змін до Св. Літургії. 18. Тихі молитви. 19—20. Проповідь. 21. Коли закривати Райські Двері, коли затягувати Завісу. 22. Як виголошувати, правлячи. 23. Як стояти. 24. як держати свої руки, 25. коли вклонятися, биття себе в груди. 26. Як поводитися в Св. Вівтарі. 27. Забороняється правити Служби чи Таїнства в чужій Парафії без дозволу її Настоятеля. 28. Заснування нової церкви. 29. Коли можна сидіти в церкві, коли стаємо на коліна, а коли ні. 30. Коли правимо Св. Літургію Василя Великого. 31. Захвання Священика. 32. Аполітичність Церкви й Священика. 33. Священик, який не служить. 34. Соборне правління

Сторінки:

Св. Літургії. 35. Щоб усі ходили до церкви. 36. Діти в церкві. 37. Паламар. 38. Іподиякони, стихарці для них. 39. Церковний хор, загальний спів, дитячий хор. 40. Як поводитися в Св. Храмі. 41. Як робити колекту. 42. Як закликати до збірок. 43. Оповістки по Відпусті. 44. Для чого вживається церковна галя. 45. Сповідь. 46. Св. Миро й Св. Антимінс. 47. Дзвони. 48. Богослужбова мова. 49. Поєднання з Христом у Св. Причасті.

III. Як правити Св. Літургію Св. Івана Золотоустого 23—46

I. Підготовка до Св. Літургії. II. Вхід до Св. Храму. III. Облачення. IV. Проскомідія. V. Початок Св. Літургії. VI. Малий Вхід. VII. Святий Боже. VIII. Читання Апостола та Євангелії. IX. Ектенія за тих, що готуються до Хрещення. X. Великий Вхід. XI. "Вірую". XII. Евхаристичний Канон. XIII. Подяка. XIV. "Отче наш". XV. Причастя. XVI. Перенесення Св. Дарів на Жертівник. XVII. Закінчення. XVIII. Спожиття Св. Дарів.
